

Јована С. СТЕВАНОВИЋ
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет
Гимназија Ћуприја

УДК 81'373.611
808.61(497.11 Jagodina)
- оригинални научни рад -
DOI: 10.5937/gufv2402021S

NOMINA LOCİ У ГОВОРУ ТРИ ПУНКТА ЈАГОДИНСКОГ КРАЈА

Сажетак: Предмет истраживања јесу именице типа *nomina loci* у говору три пункта јагодинског краја, који припада косовско-ресавском дијалекту. Реч је о следећим пунктовима: 1) Коларе, 2) Ивковачки Прњавор и 3) Драгошевац. За потребе овог рада, у разматрање су узете само *nomina loci* са значењем отвореног простора. Рад има следеће циљеве: 1) да сагледа *nomina loci* у говору одређених пунктова и да добијене резултате упореди са резултатима добијеним у претходним истраживањима, 2) да утврди који су суфикси продуктивни у њиховом грађењу и 3) да покаже разлике између дијалекатске и стандарднојезичке творбе. Као корпус послужио је Упитник за прикупљање *nomina loci*, састављен за потребе писања докторске дисертације. Са друге стране, као контролни корпус послужили су речници српског језика: Речник српскохрватског књижевног језика, Речник српског језика и Речник српскохрватског књижевног и народног језика. Спровodeћи анализу, дошли смо до следећих резултата: 1) уочене су и сличности и разлике између ових резултата и резултата добијених у претходним истраживањима, 2) најпродуктивнији суфикс у говору одређених пунктова је *-иште*, 3) суфикси *-ак/-јак*, *-ар/-јар* и *-ик* су, такође, продуктивни, 4) остали суфикси су нископродуктивни, 5) забележени су деривати који нису регистровани у речницима српског језика и 6) уочене су значењске разлике између дијалекатских и стандарднојезичких примера.

Кључне речи: творбено-семантичка категорија *nomina loci*, суфикс, говор јагодинског краја, дијалекатска творба, стандарднојезичка творба.

Увод

Предмет истраживања јесу именице типа *nomina loci* у говору три пункта јагодинског краја, који припада косовско-ресавском дијалекту. Реч је о именицама које означавају место, тј. простор (Станојчић и Поповић, 2005: 143–144). Тај простор може бити отворен или затворен (Barić i sar., 1979: 253).

* jovanica.st@gmail.com

** Рад је настао у оквиру истраживања за докторску дисертацију и ослања се на претходна истраживања: Стевановић, 2021; Стевановић, 2022а; Стевановић, 2022б; Стевановић, 2022в; Стевановић, 2023.

У лингвистици је мали број радова посвећен именицама типа *nomina loci*. О овим именицама писала је Г. Штасни у раду *Nomina loci са називом биљке у творбеној основи* (Штасни, 2007). У поменутом раду Штасни истиче да именице типа *nomina loci* имају важно место у општем лексичком фонду, иако је ограничен мотивни број лексема из општег биљног регистра (Штасни, 2007: 936). Према овој ауторки, мотивну функцију претежно имају именице којима се означавају биљке од изузетног значаја за живот човека (Штасни, 2007: 936). Именице типа *nomina loci* са називом биљке у творбеној основи углавном означавају отворен, неограђен простор, мада могу означавати и затворен простор (Штасни, 2007: 936).

Р. Бугарски у својој књизи *Žargon. Lingvistička studija* спомиње неколико сливеница са значењем *nomina loci*: *пољотека, биљотека, млекотека, шкозориште* (према Стевановић, 2019: 224). Са друге стране, и С. Новокмет у својој докторској дисертацији спомиње неке жаргонизме са значењем *nomina loci*: *мајмунара (затворска ћелија), бувара (затвор), коњара (гаража)* (према Стевановић, 2019: 224).

М. Киршова је посветила докторску дисертацију именицама типа *nomina loci* у стандардном српском језику (Киршова, 1999). Ј. Вулетић је поредила *nomina loci* у српском језику са именицама типа *nomina loci* у немачком језику (Вулетић, 2012). Ми смо се бавили методичким приступом овим именицама у раду *Именице nomina loci у настави српског језика (лингвометодички аспект)* (Стевановић, 2019). У овом раду указали смо на незаступљеност у наставним плановима и програмима, незаступљеност у образовним стандардима постигнућа ученика, површну обраду у средњошколским уџбеницима и неискорењену традиционалну наставу (Стевановић, 2019: 224). Са друге стране, указали смо и на значај семантичког приступа творби речи у настави језика (Стевановић, 2019: 218).

Бавећи се именицама типа *nomina loci* у македонском и српском језику, дошли смо до закључка да суфикс *-арник* служи за грађење *nomina loci* са значењем отвореног простора у македонском језику. За суфикс *-арник* у српском језику налазимо преводне еквиваленте: *-ик, -ар, -ара, -ак, -њак, -еник* (Стевановић, 2020а: 18–19). Македонском суфиксу *-арник* најмање одговора његов етимолошки истоветан суфикс *-арник* у српском језику (Стевановић, 2020а: 20). Са друге стране, суфикс *-арница* служи за грађење именица са значењем затвореног простора у македонском језику. За суфикс *-арница* у српском језику налазимо следеће преводне еквиваленте: *-ара, -арница, -арна, -ана, -арник, -ница*. Македонском суфиксу *-арница* највише одговарају српски суфикси *-ара* и *-арница* (Стевановић, 2020а: 19–20).

Ј. Марковић у раду *Називи места према биљном покривачу* анализира примере према суфиксима помоћу којих се граде. Грађу из дијалекатских речника пореди са подацима из различитих извора из области творбе речи и долази до закључка да нема суштинских разлика између дијалекатских и стандарднојезичких примера (Марковић, 2000: 49–50). На самом крају Марковић закључује да се на основу постојеће литературе и дијале-

катских речника не могу добити прецизни подаци и да се мора спровести истраживање које би обухватило различите крајеве и информаторе помоћу јединственог упитника (Марковић, 2000: 49–50).

У раду *Nomina loci у говору Доњег Штипља (поређење са стандардним српским језиком)* дошли смо до закључка да између косовско-ресавског дијалекта (чији је представник Доње Штипље) и стандардног српског језика постоје и сличности и разлике. Уочене су значењске разлике између дијалекатских и стандарднојезичких примера и забележени су неки деривати који нису регистровани у речницима српског језика (Стевановић, 2021: 245–246).

Рад *Nomina loci у говору Бунара код Јагодине*, такође, показује да постоје сличности и разлике између говора јагодинског краја (косовско-ресавског дијалекта) и стандарднојезичког идиома. Забележене су значењске разлике између дијалекатских и стандарднојезичких примера, уочена су акценатска неподударања, а поједини деривати нису регистровани у речницима српског језика (Стевановић, 2022а: 140–141).

Поред поменутих радова (Стевановић, 2021; Стевановић, 2022а) и рад *Nomina loci у говору Мијатовца код Ћуприје* показује да постоје сличности и разлике између говора јагодинског краја (косовско-ресавског дијалекта) и стандарднојезичког идиома. Уочене су значењске разлике и забележени су деривати који нису регистровани у речницима српског језика (Стевановић, 2022б: 38).

Сва претходна истраживања показују да је *-иште* високопродуктиван суфикс у говорима јагодинског краја (Стевановић, 2021: 245; Стевановић, 2022а: 134–136; Стевановић, 2022б: 31, 38). Поједини суфикси су у неким пунктовима продуктивни, а у неким не.

Суфикс *-арник* је високопродуктиван у говорима јагодинског краја и у грађењу *nomina loci* са значењем отвореног и у грађењу *nomina loci* са значењем затвореног простора (Стевановић, 2022в: 66). Високопродуктиван је у грађењу именица које се односе на воћњак и на станиште за животиње (Стевановић, 2022в: 66). Нископродуктиван је у грађењу именица које се односе на башту и на шуму, као и на зграду или оставу (Стевановић, 2022в: 66). У грађењу именица субјективне оцено је, такође, нископродуктиван (Стевановић, 2022в: 66).

Са друге стране, суфикс *-ара* је умерено продуктиван у грађењу *nomina loci* са значењем отвореног, а високопродуктиван у грађењу *nomina loci* са значењем затвореног простора (Стевановић, 2023). Високе продуктивности је у грађењу именица које се односе на радњу, радионицу и продавницу, а ниске продуктивности је у грађењу именица које се односе на зграду, оставу и магацин. У грађењу именица које се односе на фабрику је, такође, нископродуктиван. Исти је случај и са именицама субјективне оцено (Стевановић, 2023). Умерене продуктивности је у грађењу именица које се односе на земљиште, њиву и поље. Ниске продуктивности је у грађењу именица које се односе на воћњак (Стевановић, 2023).

У оквиру граматика и уџбеника именице типа *nomina loci* анализиране су према суфиксима помоћу којих се граде. Тако налазимо следеће суфиксе помоћу којих се граде ове именице: *-иште* (*ловиште, огњиште, бојиште*), *-ница* (*пивница, месница*), *-арница* (*млекарница, месарница*), *-ана* (*шећерана, барутана*), *-ара* (*пивара, млекара, месара*), *-ик* (*вишњик, брањик*), *-ак* (*врбак, џерак*), *-ло* (*појило, белило*) (Клајн, 2003: 125–126; Станојчић, Поповић 2005: 143–144; Станојчић, 2010: 222–223).

Када је реч о творбеним основама, именице типа *nomina loci* се углавном граде додавањем одређених суфикса на именичку творбену основу: *-ак/-јак* (*шљивак, ивак*), *-ик* (*ружик, вишњик*), *-овик* (*џеровик, боровик*), *-њак* (*јагодњак, копривњак*), *-арник* (*гљиварник, брескварник*), *-иште* (*кромпириште, дињиште*), *-ара* (*стаклара, хмељара*) и сл. Ређе се граде спајањем глаголских основа и одређених суфикса: *-иште* (*пациште, појиште*), *-ло* (*белило, топило*), *-ара* (*сушара, влачара*), *-оница* (*чекаоница, читаоница*) и сл. (Клајн, 2003; Barić i sar., 1979: 253–254).

Како што се може видети, аутори граматика и уџбеника се углавном ослањају на формалну структуру ових именица. Сврставање у лексичко-семантичке подгрупе је изостављено.

Невелик број радова се бави именицама типа *nomina loci* у дијалекту. Из тог разлога је ова творбено-семантичка категорија узета у разматрање. Претходна истраживања о именицама типа *nomina loci* у косовско-ресавском дијалекту послужила су нам као основа за ово истраживање.

Генерално гледано, дијалекатска творба је емпиријски недовољно истражена језичка област. Скоро да не постоје истраживања која се баве творбом речи на материјалу косовско-ресавског дијалекта. У овом раду настојимо да бар делимично допринесемо истраживању дијалекатске творбе.

Методологија рада

За потребе овог рада, у разматрање су узете само *nomina loci* са значењем отвореног простора.¹ Као и у претходним истраживањима (Стевановић, 2021; Стевановић, 2022а; Стевановић, 2022б; Стевановић, 2022в; Стевановић, 2023), и у овом истраживању полазимо од суфикса помоћу којих се граде одређене *nomina loci*. У оквиру сваког суфикса наведене именице су подељене по творбеним основама. Затим, у оквиру творбених основа сврстане су у лексичко-семантичке подгрупе.

Рад има следеће циљеве: 1) да сагледа *nomina loci* у говору одређених пунктова и да добијене резултате упореди са резултатима добијеним у претходним истраживањима, 2) да утврди који су суфикси продуктивни у њиховом грађењу и 3) да покаже разлике између дијалекатске и стандарднојезичке творбе.

Овај рад заснива се на записима са терена. Теренско истраживање спроведено је у периоду од априла до маја 2022. године и обухвата три пункта: 1) Коларе, 2) Ивковачки Прњавор и 3) Драгошевац. Реч је о суседним селима. Говор ових пунктова није проучаван у досадашњим истраживањима.

¹ Ово уп. Стевановић, 2021: 238; Стевановић, 2022а: 134; Стевановић, 2022б: 30.

Коларе, Ивковачки Прњавор и Драгошевац су села у општини Јагодина у Поморавском округу. Коларе² броји око 600 становника, Ивковачки Прњавор³ мање од 100 (око 90), а Драгошевац⁴ око 450 становника. Поменути пунктови су претежно насељени Србима. Њихови становници се баве пољопривредом и сточарством. Говор ових пунктова припада косовско-ресавском дијалекту и познаје скоро све његове особине: старија штокавска акцентуација, губљење фонеме *x*, наставак *-ии* у компаративу придева, употреба конструкције *c + акузатив* уместо инструментала, неразликовање акузатива као падежа правца од инструментала и локатива као падежа места и сл. О особинама косовско-ресавског дијалекта писали су многи дијалектолози (Симић, 1972; Ивић, 1985; Богдановић и Марковић, 2000; Милорадовић, 2003).

Као корпус послужио је *Упитник за прикупљање nomina loci*.⁵ *Упитник* је настао за потребе писања докторске дисертације. Састоји се од 213 питања и подељен је у две целине: 1) *Отворен простор* и 2) *Затворен простор*. За потребе овог рада, узимамо у разматрање први део *Упитника* који се односи на отворен простор.

Први део *Упитника* састоји се од 119 питања. Питања су подељена у шест целина: 1) *Воћњак*; 2) *Земљиште, њива, поље*; 3) *Баишта, врт*; 4) *Шума*; 5) *Место где се нешто ради, дешава, место вршења неке радње* и 6) *Место где се некад нешто налазило*.

У истраживању је учествовало 10 информатора (пет мушкараца и пет жена), старосне границе 75–80 година. Реч је о информаторима који су завршили само основну школу. Сви су рођени у одређеном пункту и нису мењали место боравка. Настојали смо да изаберемо аутентичне представнике говора одређених пунктова. Најкориснији су нам били они дијалекатски говорници који имају низак степен образовања и који нису напуштали родно место. Млађи говорници нису учествовали у истраживању, јер су често мењали место боравка. Због студирања или привременог рада ван родног места, њихов говор је у великој мери изгубио аутентичност.

Одговори информатора упоређени су са стањем забележеним у релевантним речницима српског језика. Треба напоменути да нису одговорили на сва питања.

Као контролни корпус послужили су речници српског језика: *Речник српскохрватскога књижевног језика* (РМС, 1967–1976), *Речник српскога језика* (РСЈ, 2011) и *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* (РСАНУ, 1959–).

² У даљем тексту 1.

³ У даљем тексту 2.

⁴ У даљем тексту 3.

⁵ У даљем тексту *Упитник*. Исти *Упитник* коришћен је и у нашим претходним истраживањима (уп. Стевановић, 2022в; Стевановић, 2023). Први део *Упитника* дат је на крају овог рада.

Суффикс *-иште*⁶

Овај суфикс комбинује се са именичком и глаголском основом. Анализирани корпус бележи укупно 67 примера.

Све примере који су настали од именичке основе можемо сврстати у три лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређено земљиште, одређену њиву или одређено поље: бодбиште (1–3), бодстаниште (1–3), буњиште (1–3), гљивјиште (1–3), детелинџиште (1–3), детелинџиште (3), дйњиште (1–3), дуванџиште (1–3), жйњиште (1–3), зобџиште (2–3), јечмиште (1–3), конопџиште (2–3), компјриште (2–3), кромпјриште (1–3), кукурузџиште (1–3), кулусџиште (1–3), ланџиште (1–3), лубеничиште (1–3), луцерџиште (1–3), овсиште (1–3), овсиште (1–3), пипра-тиште (1), пасуџиште (1–3), пињеничиште (1–3), ражџиште (1–3), репиште (1–3), рижџиште (3), ритџиште (1, 3), ротквиште (1–3), хмељиште (1–3), врбџиште (3), копривиште (1–3), леђиште (1), навџиште (1–2), руџиште (1–3), бадељиште (1–3), црепуљиште (1–3), тресетиште (1–3), тресетџиште (3).
- 2) Именице које се односе на место где се некад нешто налазило: амбарџиште (1–3), бачџиште (1–3), бунарџиште (1, 3), вџиштиште (1–3), воденичџиште (2–3), гробљиште (1–3), гувнџиште (1–3), кату-ниште (3), качарџиште (2–3), колибџиште (1–3), кошарџиште (1–2), лојзџиште (1), лозџиште (1–3), манастирџиште (1–3), млџиштиште (3), пазарџиште (1–3), пивничџиште (1), плевњџиште (1–3), појатиште (1–3), торџиште (1), трљаџиште (1–3), цркџиште⁷ (1–3).
- 3) Именице које се односе на одређену башту или одређени врт: брођџиште (1–3).

Све примере који су настали од глаголске основе можемо сврстати у једну лексичко-семантичку подгрупу:

- 1) Именице које се односе на место где се нешто ради, дешава, место вршења неке радње: *га̀диште* (1–3), *па̀сиште* (1–3), *пла̀ндиште* (1–3), *по̀диште* (1–3), *тру̀лиште* (1–3).

Суффикс -ак/-јак

Суфикс *-ак/-јак* се додаје искључиво на именичку основу. Анализирали корпус бележи укупно 44 примера. Примере са овим суфиксом можемо сврстати у три лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређени воћњак: *купинаâ* (1–3), *купињаâ*

⁶ Суфікси су дати по продуктивності.

⁷ Акцентовано *p* је из техничких разлога болдирано.

- (1–3), *малиња̋к* (1–3), *вишиња̋к* (3), *дуда̋к* (1), *дуња̋к* (1–3), *ораша̋к* (1–3), *шљива̋к* (1–3), *трешиња̋к* (1–3).
- 2) Именице које се односе на одређено земљиште, одређену њиву или одређено поље: *диња̋к* (3), *врба̋к* (1–3), *кукуруза̋к* (1).
 - 3) Именице које се односе на одређену шуму: *бора̋к* (3), *бреста̋к* (1–3), *горуна̋к* (3), *горуња̋к* (1–3), *граба̋к* (1–3), *дрења̋к* (1–3), *ива̋к* (1–3), *јавора̋к* (1–3), *јасења̋к* (1), *јела̋к* (3), *кестења̋к* (3), *клења̋к* (1–3), *леи́та̋к* (1–3), *липа̋к* (1), *раки́та̋к* (1), *топоља̋к* (1–3), *це́ра̋к* (1–3), *шума̋к* (1–3).

Суфикс -ар/-јар

Као и суфикс -ак/-јак, и суфикс -ар/-јар се додаје искључиво на именичку основу. Анализирани корпус бележи укупно 30 примера. Све примере можемо сврстати у три лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређени воћњак: *купина̋р* (1), *купиња̋р* (2–3), *вишиња̋р* (1), *дуда̋р* (3), *дуња̋р* (3), *јабукџа̋р* (1–3), *јагода̋р* (1, 3), *кајсија̋р* (1–3), *крушка̋р* (1–3), *круша̋р* (3), *трешиња̋р* (1–3), *шљивџа̋р* (1–3).
- 2) Именице које се односе на одређено земљиште, одређену њиву или одређено поље: *боба̋р* (1), *лубенича̋р* (1), *врба̋р* (1–2).
- 3) Именице које се односе на одређену шуму: *багрема̋р* (1–3), *багренџа̋р* (1–3), *багрења̋р* (1–3), *бреза̋р* (1–3), *бреста̋р* (1–3), *бука̋р* (1–3), *јасења̋р* (1–3), *јела̋р* (3), *кестења̋р* (1–3), *клења̋р* (1–3), *леска̋р* (1–3), *леи́та̋р* (1–3), *липа̋р* (1–3), *смрека̋р* (2), *топоља̋р* (1–3).

Суфикс -ик

Овај суфикс се додаје на именичке и на глаголске основе. Анализирани корпус бележи укупно 26 примера.

Све примере који су настали од именичке основе можемо сврстати у четири лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређену шуму: *бора̋ик* (1–3), *бука̋ик* (1–3), *дрена̋ик* (3), *зова̋ик* (1), *ивџа̋ик* (1), *јасена̋ик* (1–3), *јасџа̋ик* (1–3), *јела̋ик* (1), *клена̋ик* (2), *липа̋ик* (1–3), *топола̋ик* (1), *храста̋ик* (1–3), *це́ра̋ик* (1–3).
- 2) Именице које се односе на одређену башту или одређени врт: *броџа̋ик* (1, 3), *ружџа̋ик* (1–3).
- 3) Именице које се односе на одређени воћњак: *бресква̋ик* (1, 3), *вишиња̋ик* (1–3), *круши̋ик* (1–3), *трешиња̋ик* (1), *шљивџа̋ик* (1–3).
- 4) Именице које се односе на одређено земљиште, одређену њиву или одређено поље: *гљивџа̋ик* (1–3), *кукурузџа̋ик* (2–3), *пишени̋к* (1–3), *шени̋к* (1), *репи̋к* (1–3).

Од глаголске основе је настао један пример.

Можемо га сврстати у следећу лексичко-семантичку подгрупу:

- 1) Именице које се односе на одређену шуму: *брана̋ик* (1–3).

Суфикс *-арник*⁸

Овај суфикс додаје се на именичке основе. Анализирани корпус бележи укупно 12 примера. Можемо их сврстати у три лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређени воћњак: *бресквѐрник* (1–3), *јагодѐрник* (2–3), *кајсијѐрник* (2), *крушкѐрник* (2), *трешѐрник* (2–3), *бадемѐрник* (1–2).⁹
- 2) Именице које се односе на одређено земљиште, одређену њиву или одређено поље: *диѐрник* (1–2), *хмелѐрник* (3), *копривѐрник* (1, 3), *травѐрник* (3).¹⁰
- 3) Именице које се односе на одређену башту: *паприкѐрник* (1–3), *цвеѐрник* (1–3).¹¹

Суфикс *-њак*

Овај суфикс се додаје на именичку основу. Анализирани корпус бележи укупно шест примера. Примере можемо сврстати у три лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређено земљиште: *напратѐњак* (1–3), *павитѐњак* (3), *копривѐњак* (1–3), *травѐњак* (1–3).
- 2) Именице које се односе на одређену башту или одређени врт: *броѐњак* (2).
- 3) Именице које се односе на одређени воћњак: *јагодѐњак* (1–3).

Суфикс *-ара*

Суфикс *-ара* се додаје на именичке основе. Анализирани корпус бележи укупно четири примера са овим суфиксом. Примере из анализираног корпуса можемо сврстати у две лексичко-семантичке подгрупе:

- 1) Именице које се односе на одређено земљиште, одређену њиву или одређено поље: *купусѐра* (2), *хмелѐра* (1–2).¹²
- 2) Именице које се односе на одређени воћњак: *купинѐра* (1–2), *јагодѐра* (3).¹³

Суфикс *-овик*

Анализирани корпус бележи укупно три примера са суфиксом *-овик*. Сви примери су настали од именичке основе. Можемо их сврстати у две лексичко-семантичке подгрупе:

⁸ О суфиксу *-арник* в. Стевановић, 2022в: 61–69.

⁹ Ово уп. Стевановић, 2022в: 65.

¹⁰ Ово уп. Стевановић 2022в: 65.

¹¹ Ово уп. Стевановић 2022в: 65.

¹² Ово уп. Стевановић, 2023.

¹³ Ово уп. Стевановић, 2023.

- 1) Именице које се односе на одређену шуму: *борови́к* (1–3), *букови́к* (1–3).
- 2) Именице које се односе на одређено земљиште: *бобови́к* (2–3).

Суфикс *-ник*

Овај суфикс се додаје на именичку основу. Анализирани корпус бељежи само један пример. Тај пример можемо сврстати у следећу лексичко-семантичку подгрупу:

- 1) Именице које се односе на одређену њиву: *репни́к* (1).

Дискусија

Спроводећи теренско истраживање, дошли смо до следећих резултата.

Најпродуктивнији суфикс у анализираном корпусу је *-иште*. У стандардном српском језику овај суфикс је, такође, високопродуктиван у грађењу именица типа *potina loci* са значењем отвореног простора (Клајн, 2003: 125; Станојчић и Поповић, 2005: 143). Поред српског, суфикс *-иште* је високопродуктиван и у осталим јужнословенским језицима (Конески, 1987: 274, 284; Ускова, 2000: 60; Спасова, 2016: 81–104).

Поједини деривати из анализираног корпуса нису регистровани у речницима српског језика: *овасиште*, *хмелјиште*, *врбиште*, *леђиште*, *навјиштиште*, *рујиште*, *црепуљиште*, *кошариште*, *лођиште*, *трљачиште*. Осим примера *овасиште*, сви остали примери забележени су и у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 136). Пример *овасиште* забележен је и у говору Доњег Штипља (Стевановић, 2021: 245) и у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 32).

У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* налазимо следеће значење примера *бунариште*: стари, напуштени бунар (РСАНУ, 1962: 284). У анализираном корпусу овај пример има значење: место где се некада налазио бунар. Исто значење налазимо и у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 136). Дакле, поменути пример у дијалекту има једно значење, а у стандардном српском језику друго.

Суфикс *-иште* је високопродуктиван и у осталим говорима јагодинског краја (Стевановић, 2021: 245; Стевановић, 2022а: 134–136; Стевановић, 2022б: 31–32).

Поред суфикса *-иште*, продуктиван је и суфикс *-ак/-јак*. И у стандардном српском језику овај суфикс гради именице типа *potina loci* (Киршова, 1999: 72; Клајн, 2003: 33; Штасни, 2007: 932). У бугарском језику, такође, гради именице типа *potina loci* (Илиева, 2018: 2207).

У речницима српског језика нису регистровани следећи деривати: *купинџак*, *дудџак*, *кукурузџак*, *ракиџак*, *шумџак*. У говору Бунара регистровани су следећи примери: *дудџак*, *ракиџак*, *шумџак* (Стевановић, 2022а: 137). Примери *купинџак* и *кукурузџак* регистровани су у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 37).

Поједини деривати у дијалекту имају једно значење (*nomina loci*), а у стандардном српском језику друго значење. *Речник српскохрватскога књижевног језика* наводи следећа значења примера *ораиџак*: 1. дем. од орах (плод); 2. орашчић; 3. врста траве из пор. махунарки (РМС 1971: 182). У анализираном корпусу има значење: орахов воћњак. Исто значење налазимо и у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 137). У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* налазимо следеће објашњење примера *јавораџак*: 1. дем. и хип. од јавор; 2. бот. биљка (РСАНУ, 1973: 492). Ми смо на терену забележили значење: јаворова шума. Исто значење налазимо и у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 137). Пример *бораџак* регистрован је у *Речнику српскохрватскога књижевног језика*. У овом речнику налазимо следеће објашњење примера *бораџак*: 1. хип. од бор; 2. барска зељаста биљка (РМС, 1967а: 251). У анализираном корпусу има значење: борова шума. У говору Бунара, такође, налазимо значење борова шума (Стевановић, 2022а: 137).

Суфикс *-ак/-јак* је високопродуктиван у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 136–137), али је нископродуктиван у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 34) и у говору Доњег Штипља (Стевановић, 2021: 245).

Суфикс *-ар/-јар* је, такође, високопродуктиван у анализираном корпусу. У свим јужнословенским језицима овај суфикс служи за грађење именица типа *nomina agentis* (Конески, 1987: 286; Клајн, 2003: 44–47; Илијева, 2018: 2206; Стевановић, 2020б: 147–149). Ниске је продуктивности у грађењу *nomina loci* (Киршова, 1999: 82; Клајн, 2003: 41; Штасни, 2007: 934).

Поједини деривати из анализираног корпуса нису регистровани у речницима српског језика: *купинаџар*, *дуњаџар*, *јабукаџар*, *кајсијаџар*, *багренаџар*, *брестаџар*, *јасенаџар*, *клењаџар*. У говору Доњег Штипља забележени су примери *купинаџар* и *јабукаџар* (Стевановић, 2021: 241). Пример *јабукаџар* забележен је и у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 137) и у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 32). Поред овог примера, у говору Бунара забележени су и примери: *дуњаџар*, *кајсијаџар*, *багренаџар*, *брестаџар*, *јасенаџар*, *клењаџар* (Стевановић, 2022а: 137).

У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* пример *бобаџар* објашњен је на следећи начин: зоол. заст. дабар (РСАНУ, 1959: 667). Ми смо на терену забележили значење: земљиште које је било засађено бобом. Исто значење налазимо и у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 32). Пример *смрекаџар* регистрован је у *Речнику српскохрватскога књижевног језика*. У овом речнику налазимо следеће објашњење овог примера: птица дрозд која се храни смрекињама (РМС, 1973: 894). На терену смо забележили значење: смреков шумарак. У говору Доњег Штипља налазимо исто значење (Стевановић, 2021: 243). У истом речнику налазимо два значења примера *лубеничаџар*: 1. одгајивач и продавац лубеница; 2. онај који радо једе лубенице (РМС, 1969: 239). У анализираном корпусу има значење: земљиште на коме се гаје или су гајене лубенице. И у говору Мијатовца налазимо исто значење (Стевановић, 2022б: 32). Пример *јагодаџар* објашњен је на следећи начин: онај који бере и продаје јагоде (РМС, 1967б: 554). На терену је забележено значење: место где расту јагоде. И у говору Бунара је

забележено исто значење (Стевановић, 2022а: 137). У истом речнику налазимо следеће објашњење примера *врбър*: зоол. врста већег ноћног лептира чија гусеница живи у стаблу врбе и неких воћака (РМС, 1967а: 428). На терену смо забележили значење: земљиште обрасло врбом. Овај пример није забележен у претходним истраживањима (Стевановић, 2021; Стевановић, 2022а; Стевановић, 2022б). У *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* налазимо следеће објашњење примера *брѣзър*: зоол. мали тетреб (РСАНУ, 1962: 143). У анализираном корпусу овај пример има значење: брестова шума. Исто значење налазимо и у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 137).

Суфикс *-ар/-јар* је високопродуктиван у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 136–137) и у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 32). Продуктиван је и у говору Доњег Штипља (Стевановић, 2021: 245).

Поред поменутих суфикса, и суфикс *-ик* је високопродуктиван у анализираном корпусу. У стандардном српском језику овај суфикс је умерене продуктивности у грађењу именица типа *potina loci* (Клајн, 2003: 85; Станојчић и Поповић, 2005: 144; Штасни, 2007: 930).

Анализирани корпус бележи деривате који нису регистровани у речницима српског језика: *броћѝк*, *кукурузѝк*, *пшенѝк*, *репѝк*. Примери *броћѝк*, *кукурузѝк* и *репѝк* регистровани су и у говору Бунара (Стевановић, 2022а: 138). Са друге стране, примери *броћѝк*, *пшенѝк* и *репѝк* су регистровани и у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 37).

У говору Доњег Штипља суфикс *-ик* је нископродуктиван (Стевановић, 2021: 245), у говору Бунара је високопродуктиван (Стевановић, 2022а: 138), а у говору Мијатовца је умерено продуктиван (Стевановић, 2022б: 33).

Остали суфикси су нископродуктивни у анализираном корпусу. Суфикс *-арник* је у литератури дискутабилан (Стевановић, 2022в). У стандардном српском језику гради и именице типа *potina loci* (Клајн, 2003: 162; Штасни, 2007: 935). У македонском језику, такође, гради именице типа *potina loci* (Стевановић, 2020а: 18).

У анализираном корпусу налазимо деривате који нису регистровани у речницима српског језика: *јагодърник*, *кајсијърник*, *крушкърник*, *трешњърник*, *бадемърник*, *дињърник*, *хмељърник*, *травърник*, *паприкърник*. Поједини деривати забележени су у говору Мијатовца: *јагодърник*, *крушкърник*, *дињърник*, *хмељърник*, *паприкърник* (Стевановић, 2022б: 33). У говору Доњег Штипља забележени су следећи деривати: *јагодърник*, *крушкърник*, *дињърник*, *паприкърник* (Стевановић, 2021: 245).

Суфикс *-арник* је високопродуктиван у говорима јагодинског краја (Стевановић, 2022в: 61–69). Продуктивнији је у грађењу *potina loci* са значењем затвореног простора (Стевановић, 2022в: 65).

Суфикс *-њак* је нископродуктиван у грађењу *potina loci* и у анализираном корпусу и у стандардном српском језику (Клајн, 2003: 35–36; Штасни, 2007: 933–934). У осталим говорима јагодинског краја је, такође, нископродуктиван (Стевановић, 2021: 245; Стевановић, 2022а: 139–140; Стевановић, 2022б: 35).

У стандардном српском језику суфикс *-ара* гради именице типа *potina loci* са значењем затвореног простора (Клајн, 2003: 47–49). У анализираном корпусу је нископродуктиван.

Пример *хмелѧра* је у *Речнику српскохрватскога књижевног језика* објашњен на следећи начин: магацин, остава за хмел (РМС, 1976: 738). Ми смо забележили значење: земљиште припремљено за гајење хмелја. Исто значење налазимо и у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 37).

Суфикс *-ара* је нископродуктиван у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 37), док је високопродуктиван у говору Доњег Штипља (Стевановић, 2021: 245). У говору Бунара није забележен ниједан пример са суфиксом *-ара* (Стевановић, 2022а). У осталим говорима јагодинског краја је умерено продуктиван у грађењу *potina loci* са значењем отвореног простора (Стевановић, 2023).

И у стандардном српском језику (Клајн, 2003: 88) и у анализираном корпусу суфикс *-овик* је нископродуктиван.

Ниске је продуктивности и у осталим говорима јагодинског краја (Стевановић, 2021: 243; Стевановић, 2022а: 139). У говору Мијатовца није забележен ниједан пример са овим суфиксом (Стевановић, 2022б).

Суфикс *-ник* је, такође, нископродуктиван у анализираном корпусу. Ниске продуктивности је и у стандардном српском језику (Штасни, 2007: 935).

Пример *репник* није регистрован у речницима српског језика. Овај пример регистрован је у говору Мијатовца (Стевановић, 2022б: 37).

Ниске је продуктивности и у осталим говорима јагодинског краја (Стевановић, 2021: 245; Стевановић, 2022б: 34). У говору Бунара није забележен ниједан пример са суфиксом *-ник* (Стевановић, 2022а).

Закључак

Сprovedено је истраживање на терену који обухвата три пункта јагодинског краја. На основу спроведеног истраживања, можемо закључити следеће.

Анализирани корпус бележи укупно 193 примера. Као што се може видети, примери су углавном настали додавањем одређеног суфикса на именичку творбену основу. Спроводећи анализу, дошли смо до следећих резултата: 1) уочене су и сличности и разлике између ових резултата и резултата добијених у претходним истраживањима, 2) најпродуктивнији суфикс у говору одређених пунктова је *-иште*, 3) суфикси *-ак/-јак*, *-ар/-јар* и *-ик* су, такође, продуктивни, 4) остали суфикси су нископродуктивни (*-арник*, *-њак*, *-ара*, *-овик*, *-ник*), 5) забележени су деривати који нису регистровани у речницима српског језика и 6) уочене су значењске разлике између дијалекатских и стандарднојезичких примера.

Разлике између дијалекатске и стандарднојезичке творбе речи постоје. Велики број деривата није регистрован у речницима српског језика (*овасиште*, *хмелѧште*, *врбѧште*, *леђиште*, *навѧиште*, *руђиште*, *црепуљѧште*, *кошѧриште*, *лођѧиште*, *трљѧчиште*; *купѧнак*, *дудѧк*, *кукурузѧк*, *ракиѧк*, *шумѧк*; *купѧнѧр*, *дуњѧр*, *јабуѧнѧр*, *кајѧсиѧр*, *баѧренѧр*, *брестѧр*, *ја-*

сења́р, клења́р; броји́к, кукурузи́к, пиени́к, репи́к; јагоди́рник, кајсија́рник, крушика́рник, трешиња́рник, бадема́рник, диња́рник, хмеља́рник, травя́рник, паприка́рник; репи́к). Поједини деривати регистровани су у осталим пунктовима јагодинског краја. Са друге стране, поједини деривати у косовско-ресавском дијалекту (у говорима јагодинског краја) имају једно, а у стандардном српском језику друго значење (*бунариште*; *орашић*, *јавораћ*, *бораћ*; *бобаћ*, *смеркаћ*, *лубеничаћ*, *јагодаћ*, *врбаћ*, *брезач*; *хмељара*).

За разлику од претходних истраживања, ово истраживање спроведено је на ширем корпусу и обухвата већи број пунктова. Неки примери су потврђени и у осталим пунктовима, а неки не.

Свесни смо чињенице да је дијалекатска творба недовољно истражена језичка област и да јој треба посветити много пажње. Надамо се да смо бар делимично допринели истраживању творбе речи на материјалу косовско-ресавског дијалекта. Уверени смо да и овај и претходни радови могу бити од користи будућим лингвистима.

Извор

1. Упитник за прикупљање *nomina loci*.

Контролни извори

1. РМС (1967–1969). *Речник српскохрватског књижевног језика*. I–III. Нови Сад–Загреб: Матица српска–Матица хрватска.
2. РМС (1971–1976). *Речник српскохрватског књижевног језика*. IV–VI. Нови Сад: Матица српска.
3. РСАНУ (1959–). *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. I–. Београд: Српска академија наука и уметности.
4. РСЈ (2011). *Речник српског језика*. Допуњено и поправљено издање. Нови Сад: Матица српска.

Литература

1. Богдановић, Н. и Марковић, Ј. (2000). *Практикум из дијалектологије*. Ниш: Филозофски факултет.
2. Вулетић, Ј. (2012). Анализа језика младих – тенденције творбе *nomina loci* и *nomina resiniae* у немачком и српском језику, *Наслеђе*. Крагујевац, бр. 21, 141–149.
3. Ивић, П. (1985). *Дијалектологија српскохрватског језика: Увод и штокавско наречје*. Нови Сад: Матица српска.
4. Илиева, Т. (2018). Диахронен поглед към суфксалната деривация при някои съществителни имена в българския език, *KNOWLEDGE – International Journal*. Vol. 28.7, 2203–2208.

5. Киршова, М. (1999). *Nomina loci у савременом српском језику*. Подгорица: Универзитет Црне Горе.
6. Клајн, И. (2003). *Творба речи у савременом српском језику, II део, Суфиксација и конверзија*. Београд: Прилози проучавању српског језика II.
7. Конески, Б. (1987). *Граматика на македонскиот литературен јазик, дел I и II*. Скопје: Култура.
8. Марковић, Ј. (2000). Називи места према биљном покривачу, *Прилози из филолингвистике*. Ниш, III, 43–50.
9. Милорадовић, С. (2003). *Употреба надежних облика у говору Параћинског Поморавља. Балканистички и етномиграциони аспект*. Београд: Етнографски институт САНУ.
10. Симић, Р. (1972). Левачки говор, *Српски дијалектолошки зборник*. Београд, XIX, 1–619.
11. Спасова, М. (2016). Производни съществителни със суфикс -IŠT(E) в търновската редакция на Стишния пролог, *STUDIA PHILOLOGICA UNIVERSITATIS VELIKOTARNOVENSIS*. Veliko Trnovo, vol. 35, 81–104.
12. Станојчић, Ж. и Поповић, Љ. (2005). *Граматика српског језика*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
13. Станојчић, Ж. (2010). *Граматика српског књижевног језика*. Београд: Креативни центар.
14. Стевановић (2019). Именице *nomina loci* у настави српског језика (лингвометодички аспект). У: Ковачевић, М. и Петковић, Ј. (ур.): *Савремена проучавања језика и књижевности*, књ. 1. Крагујевац: Филолошко-уметнички факултет, стр. 217–226.
15. Стевановић (2020а). *Nomina loci* у македонском и српском језику (контрастиван приступ), *Меѓународен дијалог: исток–запад (филозофија, лингвистика, културологија)*. Свети Николе, Vol. 7, No. 4, 17–21.
16. Стевановић (2020б). *Nomina agentis* у македонском и српском језику (контрастиван приступ). У: Пановска-Димкова, И. (ур.): *Десетти научен собир на млади македонисти – Конференција во чест на проф. д-р Лиљана Минова-Ѓуркова*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески”, Катедра за македонски јазик и јужнословенски јазици, 145–156.
17. Стевановић (2021). *Nomina loci* у говору Доњег Штипља (поређење са стандардним српским језиком). У: Kočnik, N., Mandić, L. i Mrvič, R. (ur.): *Mejniki in prelomnice v slovanskih jezikih in literaturah*. Ljubljana: Študentska sekcija Zveze društev Slavistično društvo Slovenije, 237–249.
18. Стевановић (2022а). *Nomina loci* у говору Бунара код Јагодине, *Годишњак за српски језик*. Ниш, год. XXXIII, бр. 20, 133–143.
19. Стевановић (2022б). *Nomina loci* у говору Мијатовца код Ћуприје, *Годишњак Педагошког факултета у Врању*. Врање, 13/1, 29–41.
20. Стевановић (2022в). О суфиксу *-арник* у косовско-ресавском дијалекту. У: Kočnik, N., Mandić, L. i Mrvič, R. (ur.): *Zbliževanja in odmiki: medkulturni stiki v slovanskih jezikih in literaturah*. Ljubljana: Študentska sekcija Zveze društev Slavistično društvo Slovenije, 61–69.
21. Стевановић (2023). О суфиксу *-ара* у косовско-ресавском дијалекту. У: Kočnik, N., Mandić, L. i Mrvič, R. (ur.): *Dialog med središči in obrobji v slovanskih jezikih in literaturah*. Ljubljana: Študentska sekcija Zveze društev Slavistično društvo Slovenije (u štampi).

22. Усикова, Р. (2000). *Македонски јазик Граматически очерк, тексты для чтения с комментариями и словарем*. Скопје: Филолошки факултет „Блаже Конески”.
23. Штасни, Г. (2007). *Nomina loci* са називом биљке у творбеној основи, *Зборник Матице српске за филологију и лингвистику*, Нови Сад, L, 927–937.
24. Barić, E., Lončarić, M., Malić, D., Pavešić, S., Peti, M., Zečević, V. i Znika, M. (1979). *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Zavod za jezik Instituta za filologiju i folkloristiku.

Jovana S. Stevanović

NOMINA LOCI IN THE SPEECH OF THE THREE POINTS OF THE JAGODINA AREA

Summary: *The subject of research are nouns of the nomina loci type in the speech of three points in the Jagodina area, which belongs to the Kosovo-Resava dialect. It is about the following points: 1) Kolare, 2) Ivkovački Prnjavor and 3) Dragoševac. For the purposes of this paper, only nomina loci with the meaning of open space were taken into consideration. The paper has the following aims: 1) to look at the nomina loci in the speech of certain points and to compare the obtained results with the results obtained in previous researches, 2) to determine which suffixes are productive in their construction and 3) to show the differences between dialectal and standard language word formation. “The Questionnaire for the collection of nomina loci”, compiled for the purposes of writing a doctoral dissertation, served as a corpus. On the other hand, dictionaries of the Serbian language served as a control corpus: “Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika”, “Rečnik srpskoga jezika” and “Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika”. Conducting the analysis, we came to the following results: 1) similarities and differences between these results and the results obtained in previous research were observed, 2) the most productive suffix in the speech of certain points is -ište, 3) the suffixes -ak/-jak, -ar/-jar and -ik are also productive, 4) other suffixes are low productivity, 5) derivatives that are not registered in the dictionaries of the Serbian language are recorded and 6) differences in meaning between dialectal and standard-language examples were observed.*

Keywords: *derivation-semantic category nomina loci, suffix, the speech of the Jagodina area, the dialectal word formation, the standard language word formation.*

Примљено: 09. 11. 2023. године.

Одобрено за штампу: 07. 12. 2023. године.